

Asia: VN/1646/2020

Lausuntopyyntö sosiaaliturvakomitean välimietinnöstä

Lausunnonantajan lausunto

1. Sosiaaliturvalainsäädännön yhtenäistäminen (välimietinnön ehdotukset 1 ja 2)1.1 Aiheuttavatko etuuksien erilaiset hakuajat ongelmia? Jos aiheuttavat, niin millaisia ja missä etuuksissa? Mitä mahdollisia vaikutuksia etuuksien hakuajojen yhtenäistämällä voisi olla?

Kuuloliitto näkee, että monimutkaiseksi ja epäjohdonmukaiseksi koettu etuus- ja hakujärjestelmä ei ole tällä hetkellä käyttäjäystävällinen. Järjestelmien, myös hakujärjestelmien, selkeyttäminen tulee olla myös sosiaaliturvauudistuksen tavoitteena.

1.2 Aiheuttavatko etuuksien erilaiset tulo- ja palkkakäsitteet ongelmia? Jos aiheuttavat, niin millaisia ja missä tilanteissa? Mitä mahdollisia vaikutuksia tulo- ja palkkakäsitteiden yhtenäistämällä voisi olla?

-

2. Toimeenpanon monimutkaisuus ja digitalisaation mahdollisuudet (välimietinnön ehdotukset 3 ja 4)2.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 3 valmistelussa?

-

2.2 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 4 valmistelussa?

Kuuloliitto korostaa, että palveluja digitalisoitaessa tulee muistaa kaikille sopivan suunnittelun (design for all-perustaisuus) periaatteet ja saavutettavuusvaatimukset (accessibility). Digitaalisten palvelujen ja järjestelmien tulee olla saavutettavia. Ääneen perustuvat palvelut, kuten takaisinsoittopalvelut julkisissa palveluissa eivät ole huonokuuloiselle saavutettavia. Heikot digitaidot omaavien kuulovammaisten tulee saada kuulovammaisille saavutettavaa tukea digitaalisten oppimiseen ja digipalvelujen käyttöön. Digitaalisille palveluille on oltava myös vaihtoehtoinen asiointitapa, koska aina on tilanteita, joissa henkilö ei voi avustetustikaan käyttää digitaalista palvelua.

3. Työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyvät etuudet (välimietinnön ehdotukset 5, 6 ja 7)3.1 Onko eri etuuksia ja eläkkeitä koskevien lakien työkyvyttömyyden käsitteissä epätarkoituksenmukaisia eroja ja jos kyllä, niin millaisia?

Kuuloliitto tunnistaa välimietinnössä esille tuodun työkyvyttömyysjärjestelmän monimutkaisuuden ja työkyvyn käsitteen ristiriitaisuuden. Järjestelmä on myös jäykkä huomioimaan yksilöllisiä tilanteita.

Kuulovamma on vamma, jossa apuvälineiden ja kuntoutuksen avulla voidaan työ- ja toimintakykyä ylläpitää ja edesauttaa. Kuulovammaisten kohdalla työkyvyttömyyden ja -kykyisyyden tunnistaminen on kuitenkin usein ristiriitaista ja epäselvää. Työkyvyttömyyteen liittyvää etuutta haettaessa (mm. työkyvyttömyyseläke, kuntoutustuki, sairauspäiväraha) työkyvyttömyyttä ei tunnisteta, mutta toisaalta työtä haettaessa työkykyisyyttä tai osaamista ei nähdä. Riski etuus- ja palvelujärjestelmien väliinpuotoamiselle on suuri. Työkykyisyys ja/tai työkyvyttömyys nähdään eri järjestelmissä eri tavoin, valitettavan usein rigidinä ominaisuutena.

Kuuloliitto kannattaa komitean ehdotusta selventää työkyvyn käsitettä sekä näkee tarpeelliseksi etuusjärjestelmän yksinkertaistamisen. Työkykyyn liittyvä keskustelu tulee tapahtua tiiviissä yhteydessä vammaisia edustavien järjestöjen kanssa. Vammaisten työntekijöiden ongelmana on myös työnantajien syrjivät asenteet ja kaavamainen, negatiivinen näkemys kuulovamman vaikutuksista työkykyyn. Jokaisen vammaisen henkilön tilanne on yksilöllinen ja siten vamman vaikutuksetkin yksilöllisiä. Kuuloliitto kannattaa myös ehdotuksessa 6 mainittua lainsäädännön kehittämistä, joka tukisi työ- ja toimintakyvyn ylläpitoa sekä hyödyntämään jo olemassa olevan työkykyä. Kuulovammaisten työssä selviytymistä ja työssä jaksamista on mahdollista tukea mm. kuntoutuksen keinoin sekä järjestämällä työpaikalle kohtuullisia mukautuksia sekä rakentamalla työpaikoista jo lähtökohtaisesti esteettömiä ja saavutettavia.

3.2 Mitä muutoksia lainsäädäntöön (erityisesti etuus- ja palvelulainsäädäntö) tulisi tehdä, jotta lainsäädäntö tukisi työ- ja toimintakyvyn ylläpitämistä ja parantamista sekä olemassa olevan työkyvyn hyödyntämistä?

-

3.3 Komitea ehdottaa arvioitavaksi mahdollisuuksia liittää työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyviin etuuksiin kannustimia ja velvoitteita osallistua palvelutarpeen arviointiin ja yhdessä asiakkaan kanssa sovittaviin palveluihin. Ehdotuksen mukaan palvelujen saatavuus ja saavutettavuus tulee huomioida. Mitä palveluja ehdotetun arvioinnin tulisi koskea?

Kuuloliitto kannattaa SOSTE:n lausunnossa esille tuotua näkemystä, jonka mukaan palveluihin osallistuminen varmistetaan laadukkailla oikea-aikaisilla palveluilla. Vapaaehtoinen palveluihin hakeutuminen ja niiden suunnitteluun osallistuminen vahvistaa motivaatiota ja sitouttaa paremmin tehtyjen suunnitelmien toteuttamiseen. Kuulovammaisen palvelu- ja kuntoutustarpeita arvioitaessa ja suunniteltaessa onkin varmistettava, että kuulovammaisella on itsellään mahdollisuus olla osallinen palveluidensa suunnittelussa. Vammaisia edustavat järjestöt tulee ottaa vahvasti mukaan ehdotusten jatkotyöstöön YK:n vammaissopimuksen velvoitteiden mukaisesti. Vammaisten näkemykset palvelutarpeistaan ja kykyjensä huomioimisesta työkyvyn arvioinnissa tulee ottaa huomioon.

4. Työttömyysturva, työllisyyden edistäminen ja osittainen työllistyminen (välimietinnön ehdotukset 8 ja 9)

4.1 Komitea ehdottaa, että työmarkkinatuen toimivuutta ja uudistamistarpeita selvitetään tilanteissa,

joissa työmarkkinoille pääsy tai niille palaaminen on vaikeutunut. Mitä tilanteita ehdotetun selvityksen tulisi koskea?

Kuuloliitto näkee, että työelämäpalveluissa tulee huomioida ja tunnistaa kokonaisvaltaisesti työnhakijan työkykyyn vaikuttavat tekijät kuten kuulovamma ja mahdolliset lisävammat ja oireyhtymät. Tarvittaessa on tehtävä matalalla kynnyksellä yhteistyötä muiden palvelujärjestelmän toimijoiden (mm. sote-keskus tai Kelan ja työeläkelaitosten ammatillisen kuntoutuksen palvelut) kanssa mahdollisen kuntoutus- ja tukitarpeen arvioimiseksi ja tukitoimien käynnistämiseksi.

5. Opiskelu ja osaamisen kehittäminen (välimietinnön ehdotukset 10, 11 ja 12)5.1 Komitea ehdottaa, että etuusjärjestelmän tulee tukea ihmisten jatkuvaa oppimista ja edistää osallistumisen tasa-arvoa. Miten etuusjärjestelmää tulisi uudistaa, jotta se parantaisi osallistumisen tasa-arvoa ja tukisi jatkuvan oppimisen palvelujärjestelmän uudistamista?

-

5.2 Komitea katsoo, että koulutukseen hakeutumisen tulee olla ensisijaista vailla ammatillista tutkintoa oleville nuorille. Miten nuorten sosiaaliturvaa tulisi uudistaa, jotta etuus- ja palvelujärjestelmien monimutkaisuus ja niiden sisälle asetetut kannustimet eivät aiheuttaisi koulutuksen tai muiden palvelujen ulkopuolelle jäämistä tai jättäytymistä?

Kuuloliiton tietoon on tullut tapauksia, joissa nuori on jäänyt viranomaisten ja järjestelmien väliinputoajiksi. Kuulovammaisille nuorelle aikuiselle on suositeltu uudelleen kouluttautumista pidemmän työttömyyden ja työllistymisongelmien jälkeen sellaiselle alalle, jolla kuulovamma pystytään huomioimaan tarkemmin. Nuori on ohjeiden mukaisesti hankkinut opsieklupaikan, mutta Kela ei olekaan myöntänyt kuntoutusrahaa opintojen suorittamiseen, koska on tulkinut, että ala ei sovi nuorelle, vaan hänen pitäisi yrittää työllistyä sille alalle, jossa ensimmäinen koulutus on. Tällöin nuori on jäänyt vaikeaan asemaan erilaisia ohjeita antavien viranomaisten, ts. TE-palvelujen ja Kelan väliin. Tällainen pompottelu on pahimmillaan uhannut kokonaisvaltaisesti nuoren toimintakykyä. Etuusjärjestelmien tulee tukea kuulovammaisten nuorten uudelleen kouluttautumista tilanteissa, joissa vamma ilmenee nuorena aikuisena tai vamma pahenee ja etenee alkuperäisten opintojen suorittamisen jälkeen.

5.3 Komitea ehdottaa selvitettäväksi edellytyksiä käynnistää opintotukijärjestelmän kokonaisuudistus. Millainen opintotukijärjestelmän uudistus tukisi opiskeluajan toimeentuloa, sujuvaa opiskelua, tavoiteajassa valmistumista ja opiskelijan hyvinvoinnin ja jaksamisen kannalta mielekästä opintopolkua?

-

6. Lasten ja perheiden sosiaaliturva (välimietinnön ehdotukset 13, 14 ja 15)6.1 Komitea ehdottaa työryhmän perustamista lapsilisän uudistamiseksi. Mitä lapsilisäjärjestelmän eri uudistusvaihtoehtojen valmistelussa ja arvioinnissa tulisi ottaa huomioon?

-

6.2 Komitea ehdottaa lastenhoidon tukien järjestelmän uudistuksen käynnistämistä. Miten ja mistä lähtökohdista lastenhoidon tukien järjestelmää tulisi uudistaa?

-

6.3 Vanhemmalla on vastuu lapsensa elatuksesta. Mitä muutoksia sosiaaliturva- tai muuhun lainsäädäntöön tulisi tehdä, jotta se tukisi vanhempien elatuskykyä?

-

7. Asumismenot ja asumismenojen korvaaminen (välimietinnön ehdotus 16)7.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 16 edistämiseksi? Mikä asia tai mitkä asiat on tärkeintä selvittää?

-

8. Toimeentulotuki ja pitkäaikaisen toimeentulokitarpeen vähentäminen (välimietinnön ehdotukset 17 ja 18)8.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 17 ja 18 edistämiseksi?

-

8.2 Mitkä ovat keskeisimmät toimenpiteet, joilla pitkäaikaista toimeentulotuen tarvetta voidaan vähentää?

Kuuloliitto näkee, että tulee panostaa varhaiseen kuntoutukseen mahdollisimman pian vammaisuuden jälkeen, jolloin tuetaan henkilön toimintakykyä ja mahdollisuuksia hankkia toimeentulonsa työtä tekemällä.

9. Etuus- ja palvelupolkujen toimivuus ja palvelujen tarjoaminen (välimietinnön ehdotukset 19, 20, 21, 22, 23, 24 ja 25)9.1 Miten työ- ja toimintakyvyn tukemista, seuranta- ja arviointia sekä työ- ja toimintakykyä tukevia palveluja tulisi vahvistaa sosiaali- ja terveydenhuollossa?

Kuuloliitto on huolissaan siitä, että Suomen palvelujärjestelmä on sektoroitunut, mikä tuottaa usein ongelmia asiakkaan palveluiden käytölle. Työikäisten palvelupolut voivat olla monimutkaisia ja monen eri toimijan vastuulla, jolloin kokonaiskuva asiakkaan tilanteesta hämärtyy ja väliinputoaminen mahdollistuu. Tieto sektoreiden välillä ei kulje, koska eri toimijoiden tietojärjestelmät eivät toimi keskenään. Kuulovammaisten palveluiden ja etuuksien yhteensovittaminen ja palvelupolun joustavoittaminen edellyttävät eri sektoreiden välistä yhteistyötä.

Kuuloliitto on pitkään esittänyt, ja esittää edelleen kuulovammarekisterin perustamista Suomeen. Sen avulla pystyttäisiin säännöllisesti ja luotettavasti kerätä tietoa muun muassa kuulovammaisten työelämätilanteen, kuten työttömyysasteen ja työkyvyttömyyseläkkeiden, kehittymisestä. Yksittäisten tutkimusten perusteella tiedetään, että moni kuulovammainen putoaa pois työelämästä ennenaikaisesti. Noin joka kymmenennellä suomalaisella on jonkinasteinen kuulonalenema ja kuulonalenema yleistyy voimakkaasti yli 50-vuotiailla henkilöillä. Jatkossa on tärkeää kiinnittää kuuloon enemmän huomioita, jos suomalaisista suurin osa halutaan pitää työkykyisenä työurien loppuun saakka. Oikea-aikaisen kuulonkuntoutuksen ja kohtuullisten mukautusten lisäksi on tärkeää, että myös sosiaaliturva mahdollistaa kuntoutukseen osallistumisen sekä mahdollistaa osittaisen työkyvyn hyödyntämisen tilanteissa, joissa kokoaikainen työskentely ei enää ole mahdollista.

Kuuloliitto näkee välimietinnön ehdotukset 19 ja 20 ovat kannatettavia, sikäli kun tavoitteena on palvelupolkujen ja eri toimijoiden yhteistyön parantaminen ja yhteisesti sovittujen toimintamallien ja tietopohjien kehittäminen. Mietinnön kannanotto tietojärjestelmien yhteiskehittämisestä on Kuuloliiton mielestä myös tarpeellinen.

9.2 Mitä tulisi ottaa huomioon valmisteltaessa A) monialaista asiakassuunnitelmaa ja sitä koskevaa lainsäädäntöä? B) työkyky- ja kuntoutuspalvelujen yhtenäistä tietopohjaa ja sitä koskevaa lainsäädäntöä? C) vastuutyöntekijä-mallia eniten tukea tarvitseville?

C) Kuuloliitto näkee vastuutyöntekijämallin kannatettavana ehdotuksena. Hajautunut palvelujärjestelmä on vaikeasti hahmotettava varsinkin tilanteessa, jossa käyttäjällä on monenlaisia tarpeita ja hän tarvitsee eri sektoreiden palveluja. Vastuutyöntekijä, joka koordinoi kohdennettuja oikea-aikaisia palveluja estää myös tarpeeseen nähden vääränlaisten palveluiden käyttökierteen sekä häiriökäytön. Kuuloliitto näkee hyvänä, että mietinnössä nostetaan esille kuntoutuksen uudistamiskomitean loppuraportti, jossa esitetään vastuuhenkilöä koordinoimaan monitarpeiden asiakkaan kuntoutusprosessia. Komitean ehdotus 23 vastuutyöntekijämallin kehittämisestä on monitarpeisten asiakkaiden, kuten aistimonivammaisten kohdalla Kuuloliiton näkemyksen mukaan kannatettava. Vastuutyöntekijämalli voidaan tarvittaessa laajentaa koskemaan myös muita siitä hyötyviä asiakkaita.

9.3 Mitä muuta tulisi ottaa huomioon alaluvun 5.10 ehdotusten edistämisessä?

-

10. Sosiaaliturvajärjestelmän kannustin- ja byrokraloukut (välimietinnön ehdotukset 26 ja 27) 10.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 26 ja 27 osalta?

-

11. Asumis- ja työperusteinen sosiaaliturva ja kansainvälinen liikkuvuus (välimietinnön ehdotukset 28, 29 ja 30) 11.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 28, 29 ja 30 edistämisessä?

-

12. Syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistäminen ja yhdistäminen ansioturva huomioiden (komitean esitys seuraavalle hallitukselle)

12.1 Komitea esittää syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistämistä ja yhdistämistä ansioturva huomioiden alaluvussa 6.1. Tarkoituksena on selkeyttää ja yksinkertaistaa vaiheittain etuusjärjestelmää ja sen toimeenpanoa sekä helpottaa siirtymistä etuudelta toiselle. Mitä hyötyjä ja haasteita perusturvaetuuksien yhtenäistämiseen ja yhdistämiseen voi liittyä?

-

12.2 Mihin suuntaan perusturvaetuuksien yhtenäistämistä tulisi kehittää A) etuuksien ehtojen osalta? B) toimeenpanon osalta?

-

13. Ehdotusten priorisointi 13.1 Välimietinnössä on komitean 31 ehdotusta tuleville hallituksille. Mitä kolmea ehdotusta tulisi edistää ensimmäisenä ja miksi?

-

14. Julkisen talouden kestävyys 14.1 Sosiaaliturvauudistuksessa tehtävät ratkaisut voivat joko vahvistaa tai heikentää julkista taloutta pitkällä aikavälillä. Komitea on linjannut, että uudistuksen tulee osaltaan varmistaa julkisen talouden kestävyys työllisyyttä ja väestön työ- ja toimintakykyä vahvistamalla. Tulisiko

sosiaaliturvan uudistamisella tavoitella parannusta julkisen talouden kestävyteen pitkällä aikavälillä ja jos kyllä, niin miten?

-

15. Komitean linjaukset toisen kauden työlle
15.1 Komitea on linjannut toisen kautensa työstä alaluvussa 6.2. Mikä luetelluista kokonaisuuksista on tärkein ja miksi?

Elämäntilanteen, työ- ja toimintakyvyn tai palvelutarpeen kannalta ”väärällä” etuudella oleminen sekä etuuksien yhteensovittaminen palveluihin ja etuudensaajien osallistumisen lisääminen (esim. työmarkkinatuki, sairauspäiväraha, kuntoutusraha, kuntoutustuki, toimeentulotuki).

Oikeuksien ja velvollisuuksien tasapaino, yhteisvastuu ja yhdenvertaisuus tulevaisuuden sosiaaliturvajärjestelmässä. Tavoitteena sosiaalisten riskien tasaaminen oikeudenmukaisella, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestäväällä tavalla.

15.2 Mihin suuntaan lueteltuja kokonaisuuksia tulisi kehittää?

-

16. Mitä muuta haluat todeta sosiaaliturvauudistuksesta?

Kuuloliitto näkee sosiaaliturvakomitean välimietinnön pääsääntöisesti oikeansuuntaisena. Välimietinnössä nostetaan vahvasti esille järjestelmän selkiyttämisen ja joustavoittamisen ilmeinen tarve.

Välimietinnössä sosiaaliturvauudistus on kuvattu hyvin yleisellä tasolla, eikä esimerkiksi vammaisuuteen liittyvää sosiaaliturvaa tai erilliskysymyksiä tarkemmin käsitellä. Konkreettiset toimenpiteet tai vaikutukset tietyn käyttäjäryhmän, kuten kuulovammaisten, näkökulmasta eivät vielä avaudu ja monet asiat jätetään tulevaisuudessa selvitettäväksi. Vammaisnäkökulman puuttuminen on todettu myös Vammaisfoorumin välimietintöä koskevassa lausunnossa. Vammaisfoorumin lausunto tuo osuvasti esille mietintöön sisältyvän perusoletuksen; sosiaaliturvajärjestelmän käyttäjä on joko työtön tai työkyvytön. Todellisuudessa työkykyisyys on laaja ja monisyinen ilmiö.

Sosiaaliturvauudistus on merkittävä yhteiskunnallinen uudistus, joka vaikuttaa kuulovammaisten elämään monin tavoin. Sosiaaliturvauudistuksen jatkotyössä tulee tarkemmin huomioida vammaisten asema ja vammaisuuteen liittyvä moninaisuus. Vammaisuus ei saa tuottaa toimeentulo-ongelmia tai asettaa vammaista epäyhdenvertaiseen asemaan yhteiskunnassa. Vammaisuuteen ja sairastamiseen liittyy moninaisia siirtymä- ja nivelvaiheita, jotka lisäävät riskiä palveluiden väliinputoamiseen tai byrokraatialoukkoihin jäämiseen. Vammaiset ovat myös alikäytetty työvoima, eikä heidän työkykynsä ja osaamisensa tule riittävästi näkyville. Vammaisten työ- ja toimintakyvyn tukeminen muun muassa oikea-aikaisen ohjauksen, kuntoutuksen ja muiden palveluiden keinoin tulee varmistaa. Työkyvyttömyyteen liittyvien etuuksien ja ansioiden yhteensovittamista tulee kehittää ja joustavoittaa, jotta vammaisten potentiaali työvoimana tulee parhaalla mahdollisella

tavalla käyttöön. Jäykät rakenteet tai palveluiden puute eivät saa olla esteenä osittaisellekaan työllistymiselle. Komiteamietintö sisältääkin tältä osin kannatettavia huomioita.

Vammaisjärjestöt ja niiden asiantuntijuus tulee jatkossa osallistaa vahvemmin sosiaalityöuudistuksen valmisteluun YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen velvoitteiden mukaisesti. Tältä osin Kuuloliitto yhtyy Vammaisfoorumin lausunnossaan esittämiin näkemyksiin samoin kuin toiveeseen tehdä uudistuksesta vammaisvaikutusten arviointi.

Lavikainen Hanne
Kuuloliitto ry